

RUSYA FEDERASYONU'NDA AZINLIK POLİTİKALARI VE KIRIM TATARLARI

Ceren GÜRSELER*

ÖZET

Kırım Tatarları ve Rusya Federasyonu arasındaki ilişkileri siyasi ve hukuki açılardan incelemek; ikili ilişkilerin tarihinin, tarafların birbirlerini algılayışının yanı sıra Rusya'nın federatif yapısının da anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Tarihi ilişkilerin etkisiyle taraflar birbirlerine mesafeli yaklaşmakta ve çeşitli çıkarlarında, taleplerinde ısrar etmektedirler. Kırım Tatarları değişen konjunktürde dillerini, kültürlerini ve can güvenliklerini korumayı amaçlamaktadır. Rusya ise federasyonun temelini çokkültürlülüğe dayandırmaya ve Sovyet federasyonun maruz kaldığı sorunları baştan engellemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Kırım Tatarlarının yerli halk olarak tanınma, self-determinasyon taleplerine Rusya'nın vereceği cevap ikili ilişkiler açısından önem teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, federalizm, Kırım Tatarları, yerli halk, çokkültürlülük

ABSTRACT

Political and legal analysis of relations between Crimean Tatars and Russian Federation will help to figure out not only history of bilateral relations, parties' mutual perceptions but also to figure out Russia's federal structure. Under the influence of historical relations, parties put distance between themselves and insist on their various goals and demands. In this changing conjuncture, Crimean Tatars aim to preserve their mother language, culture and their life safety. On the other hand, Russia tries to ground its federal structure on multiculturalism and to prevent problems once faced by the Soviet Union. Thus, Russia's answers to Crimean Tatars' demands on recognition as indigenous people and on self-determination have uttermost importance for bilateral relations.

Keywords: Russia, federalism, Crimean Tatars, indigenous people, multiculturalism

Rusya Federasyonu'nda azınlık politikalarının, Kırım Tatarları'nın mevcut durumunun ve taleplerinin incelenmesi Rusya'nın federatif yapısına da değinilmesini gerektirmektedir. Federasyon kavramı ve sistemi; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılıp Rusya Federasyonu'nun

* Dr., Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi, cerengurseler@gmail.com

kurulmasından bu yana tartışılmaktadır. İdare/ yetki paylaşımı ve federasyonunun etnik veyahut kültür temeline mi oturması gerektiği üzerinde farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Merkez-çevre görev paylaşımı, cumhuriyetlerin kurulması, bölgelerin oluşumu ve kültürel haklar bu bağlamda örnek olarak verilebilir.

Bu tip bir inceleme Kırım Tatarları'nın Kremlin ile ilişkilerini ve olası arz-talep sürecini yorumlamak için olanak sağlamaktadır. Kırım Tatarları'nın, Moskova'ya çeşitli taleplerde bulunmayı sürdüreceği tahmin edilmektedir. SSCB ve Ukrayna dönemlerinde de benzer istekler dile getirilmiştir. Tatarların neler talep edeceği, Moskova'nın Tatarları nasıl değerlendireceği, federal yapı içerisinde taleplerine nasıl cevap vereceği incelenecektir. Örneğin Kırım Tatarları'nın Ukrayna yönetiminde ve Sovyet döneminde özerklik gibi taleplerle gelmesi Rusya'nın federal yapısının etnik unsur/azınlık politikaları bağlamında incelenmesini gerektirmektedir.

I. RUS FEDERALİZMİ:

1993 Anayasası'nın 65. Maddesi'nde Rusya Federasyonu'nu oluşturan idari unsurlar; cumhuriyet, toprak, vilayet, federal şehir, özerk vilayet ve özerk alan olarak sıralanmıştır. Anayasa'nın yayımlandığı dönemde idari unsur sayısı 89 idi. Daha sonraki değişikliklerle sayı değişmiş, mevcut dönemde Kırım Cumhuriyeti ve Sivastopol'ün Federasyon'a dahil olmasıyla idari unsur sayısı 85 olmuştur. Moskova, St. Petersburg ve Sivastopol federal şehir statüsüne sahiptir. Aralarında Çeçenistan, Dağıstan, Tataristan'ın ve Kırım Cumhuriyeti'nin de bulunduğu cumhuriyetlerin sayısı ise 22'dir. Bu yapıların tamamının eşit olduğu belirtilmiştir ("The Constitution of the Russian Federation", <http://www.constitution.ru/en/10003000-02.htm>). Federasyonu oluşturan birimler arasında yüzölçümü, nüfus, etnik azınlıkların niceliği bakımından ise farklılıklar bulunmaktadır. Rus sistemi bu çeşitlilikten dolayı asimetrik federalizm olarak değerlendirilmektedir (Obydenkova 2005: 263).

Rusya'da birimlerin yapısı ve yetkileri, anayasanın yanında çeşitli andlaşmalarla da belirlenmektedir. Merkez-çevre arasında yapılan ikilli yetki andlaşmaları ve 1992 tarihli Federal Andlaşma öne çıkmaktadır. Söz konusu yasal düzenlemelerin federal unsurlar arasında dengeyi ne kadar gözetebildiği tartışmalıdır. Örneğin vilayetler gibi çeşitli birimler arasında eşitsizlik bulunmaktadır. Ayrıca Smith'e göre cumhuriyetlerin kendi aralarındaki idari ve güç dengesi, cumhuriyetler ve bölgeler arasındaki denge olumsuz etkilenebilmektedir (Smith 1998: 1397). Federasyon Andlaşması örneğin o dönemde idari unsurlar tarafından farklı değerlendirilmiştir. Tataristan'da geçersiz sayılmış ve Çeçenistan ise sürece katılmamıştır, toplamda sayıları 21 olan cumhuriyetten sadece 9'u andlaşmaya imza atmıştır. Merkez ve çevre arasındaki yetki/sorumluluk denkleminde çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Cumhuriyet olarak adlandırılan bu yapılanmalar kendi anayasa ve kanunlarına sahip olacaktır, milletvekillerini ve devlet başkanla-

rını kendileri seçecektir, yüksek mahkeme üyelerini kendileri atayacaklardır ve devlete dair semboller olacaktır (Smith 1998: 1395). Böylelikle Rusya'daki bir diğer ayrımın cumhuriyetler ve bölgeler arasında yaşandığı ifade edilebilir; çünkü bölgeler sadece tüzüklerini hazırlayabilecektir (Smith 1998: 1395). Aralık 1993'te Federal Anayasa yayımlanmıştır. Smith'e göre cumhuriyetlere daha az yetki ve sorumluluk alanı bırakılmıştır (Smith 1998: 1395). Anayasa ile merkezin gücü elinde toplamayı hedeflediği değerlendirilmesinde bulunabilir.

Anayasa, Federal Andlaşma ve ikili andlaşmalara rağmen dönem dönem yeni yasal düzenlemeler yapılarak yetki-idari paylaşımında değişikliğe gidilmektedir. Federasyon'un kültürel boyutu öne çıkarılmaktadır. 1996 tarihli 909 No'lu Milliyetler Üzerinde Rus Devlet Politikası Taslağı (*Outline of Russian State Policy on Nationalities*) başlıklı devlet başkanı kararnamesi önemlidir. Eşit haklar ilkesi ışığında Rusya Federasyonu'ndaki tüm milliyetlerin ulusal, toplumsal ve kültürel gelişimini hedeflemektedir. Bölgelere daha fazla özerklik verebilmek için merkezle yeki paylaşmasına dair müzakerelere olanağı da sunmaktadır (Smith 1998: 1401). Rusya'nın azınlıklar politikasını düzenlemede ilk önemli girişim olarak ifade edilmektedir fakat artık ihtiyaçlara cevap vermediği kaydedilmektedir (Bowring 2013: 53). Aynı zamanda iç politika ve sınırlar ötesindeki soydaşlar arasında ilişki kurma imkânını sunmaktadır (Smith 1998: 1401).

SSCB'den Rusya Federasyonu'na geçilmesi sistemin idari ve hukuki yapısının değişmesini gerektirirken etnik farklılıkların da belirleyici unsur olduğunu bir kez daha göstermektedir. Ruslar dışındaki milliyetler ve etnik gruplar nüfusun yaklaşık yüzde 23'ünü oluşturmaktadır ("Ethnic Groups", <https://www.cia.gov/>). 2010 nüfus sayımına göre ise ülkede bulunan etnik grup sayısı 190'dan fazladır ("Ethnic Groups", <https://www.cia.gov/>). Bu kesimin Rusya'daki idari unsurlara dağılım oranıysa değişmektedir. Bir cumhuriyete adı veren milliyetler başka bir cumhuriyette veya özerk bölgede azınlık olabilir.

Rusya'da federalizm etnik unsurun yanında çokkültürlülük temelinde de değerlendirilmektedir. SSCB'den sonra etnik temelleri olmayan, etnik kökenlerine bakılmaksızın herkesin siyaset yapabildiği bir sistem amaçlanmakta idi (Smith 1998: 1398). Bu bağlamda çokkültürlülük yaklaşımı öne çıkmaktadır. Örneğin anadili kullanmak anayasal bir haktır. Ulusal-Kültürel Özerklik Federal Yasası'na (*The Federal Act on National-Cultural Autonomy*) bu noktada değinmek gerekmektedir. Vatandaşlık kavramını anayasal çokkültürlülüğe dayandıran yeni devlet politikasının bir parçası olarak nitelendirilmektedir (Smith 2013: 42). Ulusal kültürel özerklik fikrinin benimsenmesiyle etnik kimliği sebebiyle bölgesel tanınmaya sahip olmayan unsurlarla yakın ilişkilere sahip olunmasının amaçlandığı kaydedilmektedir (Smith 2013: 45). Diğer taraftan ayrımcılık ve dışlanma gibi sorunları kurumsal gerekçelerden ziyade kültürel farklılıkla açıkladığı için bu

sistem çeşitli eleştirilere maruz kalmaktadır. 2009 itibarıyla ulusal kültürel özerk alanların sayısı 717 olarak belirtilmektedir (Smith 2013: 44).

1) Rusya'da Azınlıklar, Yerli Halklar ve Self-Determinasyon

Federatif sistem, unsurlar arasında dengesizlik, farklı milliyetler Rusya'da federalizm-milliyet ilişkisinin kilit kavramları olan azınlık, yerli halklar ve self-determinasyonun da incelenmesini gerektirmektedir. 100'den fazla azınlık grubu olduğu belirtilmektedir (Yaz'kova 2006: 279). Kimi kaynaklarda ise 176 etnik grubun olduğu kaydedilmektedir (Yaroslavtsev). Resmî olarak açıklanan milliyet sayısının ise 127 olduğu ifade edilmektedir (Smith 2013: 31).

Anayasa'ya göre azınlıklar korunmakta ve desteklenmektedir (Yaz'kova 2006: 275). Öte yandan Anayasa'da azınlık ya da ulusal azınlık tanımı bulunmamaktadır (Yaroslavtsev). Sayıları 127 olarak verilen milliyetlerin sadece 47'si bölgesel özerliğe sahiptir (Smith 2013: 31). Ülkede azınlıklar ikiye ayrılmaktadır: bölgesel özerliğe sahip olanlar ve olmayanlar. Dönem dönem grup hakları ya da bireysel haklar bağlamında azınlıkların hakları ele alınmaktadır. Smith'e göre 1992 Federasyon Andlaşması ve 1993 Anayasası bu bağlamda örnek olarak verilebilir çünkü bireyin hak ve özgürlükleri en önemli değer olarak belirtilmiş ve ikametlerine bakılmadan tüm vatandaşların eşit oldukları ifade edilmiştir (Smith 1998: 1398).

Yerli halklar alanında da çeşitli hukuki düzenlemeler bulunmaktadır. 255 numaralı hükümet kararına göre Rusya Federasyonu'nda 46 tane yerli halk bulunmaktadır. Pomor, Russkoust'in, Pohodchan, Markovt, Kolymchan, Chuvant, Indigirshik, Komi-izhemt ise Rusya'da yerli halk olarak tanınmaktadır (Zadorin 2012). Rusya Anayasası'nda yerli halklara dair yasal bir tanımlama olmadığı ifade edilmektedir (Zadorin 2012). Öte yandan Anayasa'nın 69. Maddesi'nde yerli halklar ifadesi kullanılmıştır (<http://www.constitution.ru/en/>). Uluslararası hukuk ve Rusya'nın taraf olduğu antlaşmalara göre bu kesimin haklarının korunacağı kaydedilmiştir. Örneğin 72. Madde'de etnik toplulukların geleneksel yaşam biçimlerinin korunacağı ifade edilmektedir.

Yerli halklara dair üç federal yasa bulunmaktadır. Adı geçen kesimin hakları ve kurumsallaşmaları gibi konularla ilgilidir. Bu yasalar; Yerli halkın haklarına dair güvenceleri içeren 83 No'lu Federal Kanun; Kuzey, Sibirya ve Uzak Doğu yerli halklarının kurumsallaşmasında genel ilkeler konulu 104 No'lu federal kanun, Kuzey Sibirya ve Uzak Doğu yerli halklarının geleneksel faaliyetleri üzerine 49 No'lu federal kanundur.

83 No'lu kanunda adı geçen kesime dair çeşitli nitelendirmelerde bulunmaktadır. Anavatanlarında yaşamaları; eski hayat tarzlarını, faaliyetlerini korumaları yerli halk olarak tanınmaları için gereklidir. Nüfus 50 bini geçmemelidir ve kendilerini bağımsız etnik topluluk olarak tanımalıdır. Aynı metinde yerli halkların haklarına da değinilmiştir. Toprağın ve doğal kaynakların serbest olarak kullanılması, habitat üzerinde hakka sahip

olunması, mağduriyetlerin telafi edilmesi, yasamaya dair öneriler getirebilme, devletin yürütme kurumlarında resmî temsilcilerinin bulunması, sosyal hizmetlerden yararlanılması ve ücretsiz sağlık bakımı haklara dair örnekler olarak sıralanabilir (Zadorin 2012).

Kültürel alanda da çeşitli hak kazanımları mevcuttur. Anayasa'ya ve kamu düzenine uyması koşulu ile kültürel hakların verilebileceği kaydedilmektedir. Dilin kullanılması, geleneklerin yaşatılması ve dini faaliyetlerde bulunması örnek olarak verilmektedir. Yerli halkların bölgesel sosyal özerklik hakkı, Adalet Bakanlığı'nın resmî yerli halklar topluluğu listesine kaydolunması ve örgütlenme hakkı da bulunmaktadır (Zadorin 2012). 104 ve 49 No'lu federal kanunlarda kurumsal yapı, tüzük, üye sayısı, yerli halkın bölgelerine dair bilgiler bulunmaktadır (Zadorin 2012). Yerli halkların siyasi örgütlenmeleri bulunmamaktadır. Diğer taraftan sivil toplum hareketi olarak Kuzey Rusya Yerli Halkları Derneği (RAIPON) gibi çeşitli kuruluşları mevcuttur.

Anayasa'da ve cumhuriyetlerin anayasalarında yerli halkların haklarına destek olunacağı ifade edilmektedir; fakat uygulamada aksaklıklara rastlanmaktadır. Kültürel hakların korunmasında ve geleneksel yaşam tarzının desteklenmesinde yeterli adım atılmamıştır. Moskova'nın yerli halklar politikasında merkeze sağlığı, eğitimi, istihdamı ve barınmayı alması (Yakovenko 2014) kültürel haklar ve yaşam tarzı alanlarındaki adımlarının neden eleştirildiğini açıklayabilir.

Rusya Federasyonu'nun anayasasında self-determinasyon hakkı bulunmaktadır. Öte yandan ayrılma konusuna yer verilmemiştir. Ülkenin toprak bütünlüğünün korunacağı belirtilerek hukuki alanda ayrılmanın önüne geçilmiştir. Devlet başkanı kararnameleleri gibi başka metinlere de değinmek gerektiği düşünülmektedir. Milliyetler Üzerinde Rus Devlet Politikası Çerçevesi 909 No'lu Devlet başkanı Kararnamesi ile hayata geçirilmiştir. Smith, self-determinasyonun anlamının genişletildiğini ifade etmektedir (Smith 1998: 1403) fakat kimin hangi koşullarda self-determinasyonu kullanacağını belirsiz olduğunu da eklemektedir (Smith 1998: 1403). Haziran 1996 tarihli Ulusal-Kültürel Özerklik Federal Yasası da self-determinasyona göndermede bulunmaktadır. Ulusal ve kültürel özerklik; ulusal ve kültürel self-determinasyonun bir ögesi olarak değerlendirilmektedir. Kimliklerinin korunmasına, dillerinin gelişmesine, eğitim ve ulusal kültüre ağırlık verilmektedir ("Russia", U.S. English Foundation Research, <http://www.usefoundation.org>).

2) Rusya Federasyonu'nda Kültürel Özerklik/Kültürel Haklar:

Rusya'nın çok etnikli yapısının çokkültürlü yapı ile tanımlanması kültürel hakları ve kültürel özerkliği gündeme getirmektedir. Anayasa'nın 68. Maddesine göre Rusça devlet dilidir. Cumhuriyetlerin de kendi devlet dillerini kullanma hakkı vardır. Aynı maddenin üçüncü fıkrasında Federasyon'un

ana dillerinin korunması, anadilin öğrenilmesi ve geliştirilmesi hakkını güvence altına aldığı kaydedilmektedir.

Ulusal-Kültürel Özerklik Federal Yasası, ulusal dillerde eğitim ve ulusal kültürün korunmasına imkan sağlamaktadır (Yaz'kova 2006: 279). Dilde yöreselliğe gidilmektedir. Örneğin bölgesellik statüsüne sahip olmayan dillerin korunması amaçlanmaktadır ("Russia", U.S. English Foundation Research) fakat bunun için çeşitli kriterlerin sağlanması gerekmektedir; dilin kökeni Rusya'ya ait olmalı ve ulusal azınlık tarafından kullanılmalıdır. 8. Madde'de farklı yerel dillerin korunacağı güvence altına alınmıştır. Cumhuriyetlerde ve özerk bölge kurumlarında yerli/kadim dillerin kullanılması ve gelişmesi 9. Madde'de belirtilmiştir. Anadilde ilköğretim hakkı da 10. Madde'de yer almıştır. 11. Madde'de ise ulusal ve kültürel özerklik kurumlarına bu yönde bazı yetkiler verilmektedir. Eğitim kurumları açılabilir ve ulusal dilde eğitim sağlanabilir. Cumhuriyetlerde kullanılan azınlık dilleri resmî dil statüsüne sahip olabilir.

II. KIRIM TATARLARININ TALEPLERİ VE MERKEZ İLE İLİŞKİLERİ:

Düzenlenen tartışmalı referandumla ve tartışmalı bir süreç sonucunda Kırım tartışmalı olarak kullandığı self-determinasyon hakkı ile Rusya'ya bağlanmayı seçmiştir. Nisan 2014'de yeni anayasa kabul edilmiştir. Kırım; Rusya Federasyonu'nun yasal, demokratik ve ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanmaktadır ("Crimea Approves New Constitution": <http://english.pravda.ru>). Cumhuriyetin başkanı en yüksek idari pozisyonudur. Devlet konseyi bulunmaktadır.

1) Kırım Tatarları Siyasi Hareketi ve Talepleri:

Kırım'da Kırım Tatarları en büyük ikinci azınlığı oluşturmaktadır. Tatar nüfusunun 250.000 civarında olduğu (Osipov 2014: 5), bölge nüfusunun yüzde on ikisini oluşturduğu kaydedilmektedir. 1980'lerin sonlarına kadar Kırım'a dönme izinleri olmayan Kırım Tatarları; Kazakistan'da, Özbekistan'da, Tacikistan'da, Ukrayna'da ve Rusya Federasyonu'nda yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Osipov 2014: 4).

Rusya'ya bağlanma kararına Kırım Tatarları karşı çıkmıştır. Bahse konu kesimin önemli siyasi birimlerinden olan Kurultay, referandumu boykot etme kararı almıştır. Mustafa Abdülcélil Kırimoğlu'na göre nüfusun yüzde 99'u bu karara uymuştur (Ryzhkov 2014). Abdülcélil Kırimoğlu, Kırım Tatarlarının kendilerini Ukrayna'nın parçası olarak gördüğünü ifade etmektedir (Birn-baum 2014). 14 Eylül 2014'de gerçekleşen bölgesel ve yerel seçimlere de Kırım Tatarları katılmamıştır. Kırım Tatarlarının Kırım yönetime olan yaklaşımı önemlidir. Kurultay'ın prensip olarak yeni yönetim işbirliği yapmayı kabul ettiği belirtilirken Kırım Tatarlarının temsilcisi olarak iki kişiyi Kırım hükümeti için yetkilendirmiştir (Osipov 2014: 9 dipnot 46).

Kırım siyasi hareketi tarihi boyunca çeşitli hedefleri ve farklı örgütleri bünyesinde barındırmıştır. Başlangıçta Kırım siyasi hareketinin temel hede-

fi anayurda geri dönüş idi. Örneğin 1960'lı yıllarda bölgeye geri dönüş ve özerklik hedeflenmiştir (Cemiloğlu: 95). Ukrayna döneminde de bölgesel özerklik talebinde bulunmuştur. 1989'da Kırım Tatar Ulusal Hareketi Teşkilatı kurulmuştur. 1991'de ise Kırım Tatarları temsil kurumları, bölgesel olmayan öz-yönetişim yapılanmaları etkilidir (Osipov 2014: 5). Kırım Tatarları 28 Haziran 1991'de Kırım Tatar Halkı Ulusal Bildirisi yayınlamıştır. Mevcut dönemde yeni hedefler ve yeni aktörler de eklenmiştir.

a) Kırım Tatar Milli Meclisi ve Kurultay:

Kırım Tatar siyasi hareketinde Kurultay merkezî role sahiptir; en yüksek temsil kurumu olarak nitelendirilmektedir. Kurultay, bir diğer önemli kurum olan Kırım Tatar Milli Meclisi'ni seçmektedir. Bunlarla birlikte bölgesel ve yerel seviyelerde de kurultay ve meclisler bulunmaktadır.

Kırım Tatarlarının büyük bir kısmı tek meşru temsilcileri olarak Meclisi göstermektedir. Mevcut dönemde Meclis'in başkanı Rıfat Çubarov'dur. Kurultay ve Meclis'in Ukrayna ve şimdi de Rusya tarafından tanınması talep edilmektedir ("Crimean Tatars Demand Recognition of Governing Bodies": <http://tass.ru/en/>).

b) Yerli Halk ve Self-Determinasyon Talebi:

Kırım Tatarlarının öne çıkan hedefleri arasında self-determinasyon hakkı ve yerli halk olarak tanınmaları da bulunmaktadır. 1991 tarihli Bildiri'de Kırım Tatarları'nın self-determinasyon hakkı bulunduğu öne sürülmüştür. Ayrıca bu taleple de bağlantılı olarak Kırım, Kırım Tatarlarının anavatanı olarak değerlendirilmiştir (Wilson 2013: 424). Aynı talep 2014 referandum süreci ve sonrasında da dile getirilmiştir. Tarihi anayurtlarında, Ukrayna sınırları içerisinde self-determinasyon hakkının bulunduğu altı çizilmiştir.

Kırım Tatarları kendilerini yerli halk olarak tanımlamaktadır. Kırım'ın tek yerli halkı olduklarını savunmaktadırlar (Osipov 2014: 3). Bu bağlamda da BM Yerli Halkların Haklarının Bildirisi'nin üçüncü maddesine atıfta bulunarak self-determinasyon talep edilmektedir. Yine aynı belgenin dördüncü maddesine başvurarak özerklik ve öz yönetim haklarının olduğu ifade edilmektedir ("Statement of the Mejlis of the Crimean Tatar...": <http://euromaidanpress.com>). Bölgenin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hayatına katılmak da talepleri arasında bulunmaktadır.

Bahse konu hakların verilmemesi, ekonomik ve sosyal sorunların çözülememesi sebebiyle Kırım Tatarları Kiev'i eleştirilmekteydi. Örneğin Kırım Tatarlarının haklarının verilmediği ve yerli halk olarak tanınmaması yönünde yeterince faaliyet göstermediği kaydedilmektedir. BM Yerli Halklar Bildirisi'ne Ukrayna'yı taraf olmaya çağırmıştır ("Statement of the Mejlis of the Crimean Tatar...": <http://euromaidanpress.com>).

c) Geri Dönüş ile Bağlantılı Talepler:

Anayurtlarına döndüklerinde Kırım Tatarları birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. Mevcut dönemde bazı sorunlar devam etmektedir, çözüm talepleri yenilenmektedir. Barınma ihtiyacının karşılanması, istihdam, okulların yapılması, sosyal güvenlik bu bağlamda örnek olarak verilebilir. Geri dönüş, barınma ve istihdam gibi sorunların çözülmesinde çoğunlukla ilerleme sağlandığına fakat Kırım Tatarlarının bölgenin en yoksul kesim olduklarına dikkat çekilmektedir (Osipov 2014: 5 dipnot 19). Yerleşim düzenlemeleri, dilin kullanılması, dini bayramların kutlanması, Kurultay ve Meclis'in temsil kurumları olarak tanınması, Kırım Parlamentosu'nda daha fazla temsil edilmek, özerklik ve anayurdun tanınması cevap bekleyen diğer talepler arasında bulunmaktadır.

Rusya'ya bağlanmadan önce de Kırım bölgesinde istikrarsızlık yaşamakta ve çeşitli sorunlar çıkmakta idi. Bölgedeki Hıristiyan ve Müslümanlar arasındaki dini gerginliğin yanı sıra etnik gerginlik de mevcut idi. Varettoni, yanlış bilgilendirmeyle kimi zaman da bilerek belirli bir kesim tarafından gerginliğin çıkarıldığını ifade etmektedir (Varettoni 2011: 88). Slavlar ve Tatarlar arasındaki kültür farklılığı ve toprak paylaşımındaki sorunlar istikrarsızlığın nedenleri arasında gösterilmektedir.

d) Kırım Tatar Hareketinde İki Başlılık:

Kırım Tatarlarının siyasi hareketindeki iki başlılık etkisini bugün de göstermektedir. Örneğin 1970'lerde de Tatar hareketinde farklı gündemler bulunmakta idi. Bugün bu farklı siyaset ya da rekabet Milli Meclis ve Milli Fırka arasında geçmektedir. Milli Fırka da Kırım Tatar siyasi hareketinin önemli bir aktörü olarak değerlendirilmektedir. 2007'de siyasi hayatına başladığı ifade edilebilir. 1910'ların Kırım Tatarları partisine gönderme yapmaktadır. Kazan Partisi örneğinde görüldüğü üzere Rus yanlısı Kırım Tatarları da bulunmaktadır.

Milli Fırka lideri Vasfi Abduraimov, Kırım Tatarlarındaki bölünmüşlüğü Avrupa-Rusya ayrışmasına dayandırmaktadır. Meclis'i, Avrupa'nın "projesi" olarak nitelemekte ve amacın Slav ülkeleri arasında birliğin engellenmesi olduğunu öne sürmektedir (Winning 2014). Abduraimov, anayurda hizmetlerinden dolayı Vladimir Putin'den ödül alabilen bir siyasi figürdür. Meclis ise Milli Fırka ile aynı amaçlara sahip olduğunu belirtmektedir. Örneğin ana dilde eğitim, ifade özgürlüğü hakkı, mülkiyet hakkı ve hükümette temsil hakkı (Winning 2014) iki hareketin ortak amaçları olarak gösterilmektedir.

Kırım Tatarları arasında rekabet zaman zaman siyasi gerginliğe de neden olmaktadır. 2013'teki Kurultay seçimlerini Milli Fırka boykot etmiştir. Normalde beş senede bir seçimin düzenlenmesi gerekmektedir fakat ilk seçim 1917'de, ikincisi ise 1991'de gerçekleşmiştir. Bu bağlamda 2013'te seçimin düzenlenebilmesi ve Milli Fırka'nın seçime katılmama kararı alması önemlidir.

2) Referandum Sonrası Dönemde Kırım Tatarları-Kremlin İlişkisi:

Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasıyla Moskova gerek bölgeye gerekse Kırım Tatarlarına yönelik çeşitli yasal düzenlemelere gitmektedir. Ayrıca Tatar hareketi ile dönem dönem üst düzey temaslarda bulunmaktadır. Putin, Kırım'ın Rusya'ya bağlanma kararından sonra Kırım Tatar yetkilileri ile çeşitli görüşmelerde bulunmuştur. Mayıs 2014'te Rus lider, Tatarların geleceğinde Rusya ile birliğin yattığını söylemiş; Rusya ve Ukrayna arasındaki gerginlikte Kırım Tatarlarının pazarlık konusu olarak değerlendirilemeyeceğini de vurgulamıştır (Luhn 2014). Putin, konut gibi Kırım Tatarlarının çeşitli ihtiyaçlarının giderileceğini ifade etmiş örnek olarak da anaokullarının ve okulların yapılmasını göstermiştir. Devlet dili olarak Kırım Tatarcasını kabul ettiklerini bu bağlamda Kırım Tatarlarına yardımcı olmayı amaçladıklarını da eklemiştir ("Inter-ethnic Tension in Crimea Inadmissible-Putin": <http://itar-tass.com/en/>).

Mevcut dönemde Kırım'da uygulanacak politikaların çerçevesi çizilmeye çalışılmaktadır. Kırım'dan sürgün edilen etnik grupların rehabilitasyonu için Putin, çerçeve belgeyi imzalamıştır. Nisan 2014'de imzaladığı Stalin dönemi baskılarına maruz kalanlar için rehabilitasyon kararına ilişkin yaptığı açıklamada Kırım'ı "Kırım Tatarları'nın yurdu" olarak nitelendirmiştir ("Putin Says Decree Prepared to...": <http://tass.ru/en/>). Bundan sonra da altyapı yatırımlarının yapılabileceği kaydedilmektedir (Osipov 2014: 15, dipnot 71).

18 Mart 2014 tarihli Kırım'ın Rusya'ya bağlanması andlaşmasında Rusça ve Ukraynacanın yanında Kırım Tatarcasının da devlet dili olacağı belirtilmiştir (Osipov 2014: 8, dipnot 42). Bu bağlamda bir başka resmî belge de inceleme altına alınmalıdır: 21 Mart 2014 tarihli Kırım'ın Bağlanmasına Dair Rus Federal Anayasa Kanunu'nda Kırım Tatarcası Rusça ve Ukraynacanın yanında Kırım Cumhuriyeti'nin devlet dili olarak nitelendirilmiştir (Osipov 2014: 8, dipnot 44).

Buna ilaveten Kremlin temsilcileri Kırım Tatarları'na birtakım vaatlerde, sözlerde bulunmaktadır. Kurumlarda temsil imkanının ve kotanın sağlanması, Kırım Tatar diline dair kurumsal güvencenin ve resmî statünün verilmesi, sürgün edilmiş halk olarak rehabilite edilmeleri ve Kurultay'ın resmen tanınması gibi konularda adımlar atılabileceği ifade edilmektedir (Osipov 2014: 8).

Kırım Yüksek Konseyi de önemli vaatlerde bulunmuştur. Örneğin yeni anayasada Kırım Tatarcasının devlet dili olarak tanınacağı, Kırım Tatarlarının kamu idaresinde ve yürütmede temsil imkanına sahip olacağı, bölgesel idari kurumlarda yüzde 20'lik kotanın verileceği kaydedilmiştir (Osipov 2014: 9).

Kırım'ın bu yeni statüsünde Kırım Tatarlarının Moskova ile ilişkisi hem adı geçen kesim hem de Kremlin için önemli olacaktır. Sovyetler döneminde itibaren iki kesimin gergin ve sancılı ilişkiye sahip olması bugün istikrarın, barışın ve demokratik ortamın nasıl sağlanacağına dair soruların

sorulmasına sebebiyet vermektedir. Bu konu üzerinde olumlu ve olumsuz değerlendirmeler yapılmaktadır. Kırım Tatarlarının sorunlarının artacağı, şiddete ve baskıya maruz kalacakları yorumlarının yanında ilişkilerin temkinli ilerlediğine dair değerlendirmeler de mevcuttur. Diğer taraftan işbirliğinin olabileceğine dikkat çekilmektedir. Örneğin Osipov, Kremlin'in tutumunu Rus yetkililerinin Kırım Tatar liderleri ile doğrudan görüşme isteği olarak yorumlamaktadır (Osipov 2014: 8). Tataristan Devlet Başkanı Rustam Minnikhanov'un Kırım'ı ziyaret etmesi ve Mart 2014 oturumunda Kurltay'da konuşmasını örnek olarak göstermektedir (Osipov 2014: 8 dipnot 40). Tataristan'ın eski lideri Mintimer Shaimiev'in Abdülcelil Kırımoglu ile bir araya gelmesini, Kırımoglu-Putin telefon görüşmesini sağlayabilmesini de örnek olarak vermiştir (Osipov 2014: 8 dipnot 41).

3) Rusya Federasyonu Dönemindeki Sorunlar:

Ukrayna döneminin bazı sorunlarına Kırım Tatarları bugün de maruz kalmaktadır. Toprakların geri verilmesine ve barınmaya, yerleşmeye dair birtakım problemler öne çıkmaktadır. İşsizliğe ilaveten Tatarlar ve Ruslar arasında gerginlik de mevcut dönemde çözülmesi gereken sorunlar arasındadır. Gerginliğin yanı sıra farklı sorunlar da yaşanmaktadır. Referandum sonrası dönemde Tatarların bir kısmı bölgeyi terk etmiştir. Guardian'a göre 1.500 Tatar Ukrayna'nın batısına gitmiştir. Abdülcelil'e göre ise Kırım'ı terk eden Tatarların sayısı 5000'dir (Luhn 2014).

a) Kırım Tatarlarının Baskı Altında Olması:

Kırım Tatarları referandumdan sonra çeşitli baskı politikalarına maruz kalmaktadır. Farklı örnekler verilmektedir. Özellikle mevcut yönetime muhalif kişilerin kaybolması, öldürülmesi Tatarlar tarafından sıklıkla dile getirilmektedir.

Yasadışı veyahut yasadışı olarak ilan edilen yayınları ve silah bulmak amacıyla Kırım Tatarlarının evlerinde, camilerde, okullarda ve şirketlerde terörle mücadele birimleri tarafından aramalar yapılmaktadır. Eylül 2014'de Meclis de aranmıştır.

Özel savunma birlikleri yukarıda bahsedilen ve usulsüzlük, insan hakları ihlalleri olarak adlandırılan faaliyetlerden sorumlu tutulmaktadır. Son dönemde bu birimlerin resmî statüye sahip olması gündeme gelmiştir. Kırım Tatarları başta olmak üzere çeşitli muhalif birimler ise kuvvetin lağvedilmesini talep etmektedir.

Tatar liderlerden Ukrayna Parlamentosu üyesi Kırımoglu ve Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanı Rıfat Çubarov, Ukrayna'da bulunmaktadır. Beş sene boyunca Kırım'a girmeleri yetkililerce yasaklanmıştır. Gerekçe olarak aşırı davranışlarda bulunulması gösterilmektedir. Kırım Başbakanını Sergey Aksenov, bahse konu yasağın etnik gerginliğin çıkmasıyla bağlantılı olduğunu savunmuştur ("Entrance to Russia Closed...": <http://itar-tass.com/en/russia/>). Çeçenistan örneği Rusya'nın Kırım Tatarlarına yönelik politi-

kasında şekillendirici bir etmen olabilmektedir. Örneğin Kırım Tatarlarının arasında da radikal siyasal İslam taraftarları bulunduğu öne sürülmektedir. Meclis eski başkanı Mustafa Abdülcemel Kırımoglu ise aksine Kırım Tatarlarının Ruslaştırılması yönünde çaba izlendiğini öne sürmüştür. Çeşitli anmalar, toplumsal gösteriler engellenmektedir. Örneğin Kırım başbakanı 6 Haziran'a kadar toplumsal gösterileri yasaklamıştı.

BM'ye göre Kırım'ın Rusya'ya bağlanmasından bu yana Kırım Tatarları çeşitli baskılara maruz kalmaktadır. İşkence gördükleri, baskı altında tutuldukları örgüt tarafından açıklanmıştır. Şüpheli ölümlerin ve kaybolmaların yaşandığı vurgulanmıştır. BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Navi Pillay, adı geçen nüfusun yerlerinden edilme korkusunu taşıdıklarını belirtmiştir (Luhn 2014).

4) Ukrayna Dönemindeki Sorunlar:

Yukarıda bahsedilen sorunlar referandum sonrası ortamdan kaynaklanmamıştır. Ukrayna yönetiminden hatta daha öncesinden gelen sorunlar bulunmaktadır. Kiev, bazı sorunları çözememiş veya çözmemiştir. Meclis, Kiev yönetiminin politikalarını da bu bağlamda eleştirilmiştir. Meclis'in öne çıkardığı konular Kırım Tatarları'na haklarının verilmemesi ve yerli halk olarak tanınmamasıdır ("Statement of the Mejlis of the Crimean Tatar...": <http://euromaidanpress.com>). Ayrıca Ukrayna'nın sosyal ve eğitim programları da yetersiz olarak değerlendirilmiştir (Osipov 2014: 6).

Bu noktada Kiev yönetiminin Kırım ulusal hareketini nasıl algıladığına, ne yönde politikalar geliştirdiğine değinilmesi gerektiği düşünülmektedir. Kırım Tatarları'nın siyasi temsilci olarak tanınma taleplerine Kiev mesafeli yaklaşmıştır (Osipov 2014: 6). 1999'da Meclis, danışma konseyi yoluyla dolaylı bir tanımaya sahip olmuştur (Osipov 2014: 6).

Ukrayna eski lideri Viktor Yanukoviç zamanında da Meclis ile sorunlu ilişkiler yaşanmıştır. Radikal İslamcı terör yapılanmaları ile Kırım Tatar siyasi hareketi arasında benzerlik kurulmaya çalışılarak taleplerin yerine getirilmesi ertelenmeye çalışılmıştır. Devlet başkanı ile gerçekleşen toplantı sayılarından da ilişkilerin boyutu anlaşılabilir. 2005'e kadar dört kez toplanılmıştır; 2005-2010 arası dönemde ise sadece bir defa görüşmelerde bulunulmuştur (Wilson 2013: 424).

Öte yandan Kırım Tatar muhalif hareketinin de Kiev ile temaslarda bulunması gergin ilişkilerinin bir başka nedeni olarak gösterilebilir. 1999'da Kırım Halkı Temsilciler Konseyi Ukrayna Devlet başkanına bağlı olarak kurulmuştur. Konsey'deki isimlerin çoğu aynı zamanda Meclis'in de üyesidir. 2010'da Temsilciler Konseyi'nin yapısında değişikliğe gidilmiştir. Üye sayısı 33'ten 19'a düşürülmüştür (Wilson 2013: 424). Bu gelişme Milli Fırka'nın lehine olarak değerlendirilmiştir.

Bugün dile getirilen yerli halk olarak tanınma isteği, Kırım Tatarlarının Ukrayna döneminde de gündemini oluşturmuştur. 1996 Anayasası'nda yerli halklara değinilmiştir fakat herhangi bir açıklama getirilmemiş (Wilson

2013: 428), tanımlamaya gidilmemiştir. Kiev, Kırım Tatarlarının yerli halk özel kanun talebine de Nisan 2014'e kadar somut bir adım atmamıştır.

Sürgün edilenlerin hak ihlallerinin telafi edilmesi o dönemde de sorun yaratmıştır. Ukrayna hukukunda fon programı öne çıkmakta idi. Geri dönenler için başlatılan konut programlarının ise yetersiz olduğu belirtilmekteydi (Osipov 2014: 5 dipnot 15). Toprak dağıtılması 1980'li yıllarda da sorun yaratmıştır. Kırım Tatarları yerine farklı unsurlara toprak verilmiş; (Cemiloğlu: 103) 1989'da Kırım Tatarları boş buldukları alanlara yerleşmeye başlamıştır. 2000'li yıllarda izlenen toprak değişimi politikalarının da Tatarları olumsuz etkilediği kaydedilmektedir (Varettoni 2011: 89). 2012'de ise hakların iyileştirilmesine dair adım atılmıştır: "Etnik Temellerle Sürgün Edilen Halkların Haklarının İyileştirilmesi" Ukrayna Meclisince kabul edilmiştir. Kırım referandumundan sonra 17 Nisan 2014'de "Baskı Altındaki Halklar için Kanun" kabul edilmiştir. Osipov, siyasi baskı kurbanlarına dair 1991 tarihli kanunun ise sorunların çözümüne sembolik katkı sağladığı görüşündedir (Osipov 2014: 6). Mal iadesi konusunda güç ve yetki paylaşımına gitmediği gerekçesiyle Ukrayna eleştirilmiştir. Kırım Tatarlarının ve yerlerinden edilen diğer etnik grupların dönüşü ile ilgili komisyon da kurulmuştur.

Kiev, mülk iadesinin yanında bölgesel self-determinasyon alanında da güç ve yetki paylaşımına gitmediği gerekçesiyle tepki çekmiştir. Self-determinasyon ile bağlantılı olarak Kiev-Kırım Tatarları ilişkilerinde özerklik talebi de sorun yaratmıştır.

III. KIRIM TATARLARININ HEDEFLERİNE DAİR TAHMİNLER:

Şüphe ve gerginlik dolu ilişkiler tarihi, Rus-Kırım Tatar ilişkilerinin seyrini etkileyecektir. Orta ve uzun dönemde cereyan edebilecek bu gelişmelerin Rusya Federasyonu'nun azınlık politikalarına ve Kırım Tatarlarının statüsüne yansiyebileceği düşünülmektedir.

Rus yetkililer gerek vaatleriyle gerek imza attıkları çeşitli kararlarla nispeten olumlu bir tablo çizmektedir. Öte yandan makalenin başında da belirtildiği üzere Kırım Tatarları kaçırılmakta ya da öldürülmektedir. Bu farklı gelişmelerle gergin ama aynı zamanda ilerlemeye çalışan sürecin yaşandığı söylenebilir.

Kırım Tatarlarının statülerinin ve geleceklerinin yanı sıra Rusya Federasyonu'nun azınlık, yerli halklar politikasının Kırım Anayasası'nı inceleyerek anlaşılabilirliği düşünülmektedir. Kırım Anayasası hazırlanırken Kırım Tatarlarının kurumları ile irtibata geçilmediği ve yukarıda bahsedilen önerilerin dikkate alınmadığı kaydedilmektedir (Osipov 2014: 8). Bu bağlamda Meclis gibi önemli aktörlerin endişelerinin artabileceği ve Rusya Federasyonu'nun anayasasından ve ilgili yasal düzenlemelerinden hareketle Kremlin'in azınlık politikalarının sorgulanabileceği düşünülmektedir.

Öte yandan Rus yasalarına başvurarak ve Kırım Tatarlarının taleplerini inceleyerek Rusya'nın azınlık politikaları ve Kırım Tatarları arasındaki iliş-

kide yorum yapılabilir. 83 No'lu federal kanun, Kırım Tatarları'nın çeşitli taleplerine cevap verebilecek düzenlemeler içermektedir. Örneğin resmî olarak yetkilendirilen isimler devlet yürütme organlarında halklarını temsil edebileceklerdir. Kamu düzenine ve anayasaya karşı olmadıkça kültürel hakların verilmesi, bölgesel sosyal özerkliğin verilmesi de kanunda yer almaktadır. Böylelikle Kırım Tatarlarına cevap verebilecek yasal düzenlemelerin mevcut olduğu görülmektedir.

Kırım Ulusal Meclisi olan Kurultay'ın ve Kırım ulusal yasama organı olan Meclisin yarı-parlamento özelliğine sahip olması istenmektedir (Wilson 2013: 423), Kırım Tatarlarının tek temsilcisi olarak tanınmayı talep etmektedir. Kırım yönetimi ise ilk önce resmî olarak Meclis'in kendisini kayıt altına alması gerektiğini savunmaktadır. Sonrasında iletişime geçebileceği öne sürülmektedir ("Crimean Authorities to Ignore...": <http://tass.ru/en/russia/>).

Geri dönme ve rehabilitasyon da Kırım Tatarlarının gündeminde yer alan önemli konulardandır. Ukrayna döneminde bölgeye döndüklerinde Kırım Tatarları çeşitli zorluklara karşılaşmışlar. Etnik gerginlik örnek olarak gösterilebilir (Wilson 2013: 419). Salt Moskova'nın bu gerginlikte faktör olduğu ifade edilememektedir. Ukrayna ve bölgedeki Slav topluluk da ilişkilerin sorunlu olmasını etkilemiştir (Wilson 2013: 419). Rusya çeşitli kararlar almış ve Kırım Tatarlarının ihtiyaçlarına karşılık vereceğini açıklamıştır. Bölgede Rusların çoğunluk olması, bölgenin acil kalkınma programına ihtiyaç duyması, Yunan ve Ermeni gibi farklı unsurların bulunması Kırım Tatarlarının hak kazanımında sorunlarla karşılaşabileceğini düşündürmektedir.

Radikal İslamcı örgütlerin Kırım'da var olduğu ve Kırım Tatarlarının bir bölümünün de bu örgütlere katıldığı iddialarının Kremlin'in Kırım Tatar politikalarını etkileyebileceği düşünülmektedir. Hizbul Tahrir gibi bazı örgütlerin Kırım'da bulunduğu öne sürülmektedir. Kırım Tatarlarının bünyesinde radikal unsurlara sahip olduğu ve bu yüzden çeşitli hakların verilemeyeceği iddiası mevcut Rus yönetimine mahsus bir gelişme değildir. Ukrayna yönetimi altında iken de radikal İslam'ın Tatarların arasında yayılmasından endişe edilmekte ve böyle bir olasılık dile getirilmekte idi. Bu bağlamda aşırılıkla mücadele adı altında çeşitli yöntemler Kırım yetkililerince benimsenebilir. Osipov, "aşırılık" ve "aşırı faaliyetlerin" tanımının genişliğine dikkat çekmektedir. Ayrımcılık, terör saldırıları; etnik, dini ve diğer gruplar hakkında hoşgörüyü dayandırmayan yorumlarda bulunmak örnek olarak verilmiştir (Osipov 2014: 10). Bu durum Kırım Tatar muhaliflerine yönelik baskının artabileceğini düşündürmektedir.

Ukrayna döneminde olduğu gibi Moskova yönetimi altında da Tatarlar, yerli halk olarak tanınma taleplerini gündeme getirebilir. Moskova'nın BM Yerli Halk Bildirisi'ne taraf olmasını ve böylelikle metinde belirtilen haklara sahip olmayı talep edebilir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Rusya'nın yerli halk ölçütü belirlidir. İlgili Rus düzenlemelerinden gidilecek olursa Kırım Tatarlarının yerli halk olarak tanınmak için çeşitli kriterleri yerine getirdiği

görülmektedir. Anavatanları bulunmaktadır, geleneksel yaşam tarzlarına sahiptir ve kendilerini ayrı bir etnik yapılanma olarak tanımaktadırlar fakat Rus yasalarının nüfus ile ilgili şartını gerçekleştiremedikleri için mevcut dönemde yerli halk olarak tanınmaları olası değildir. Yasaya göre yerli halkın nüfusunun 50.000'i geçmemesi gerekmektedir. Diğer taraftan yerli halk olarak tanınmak Rus yasalarına göre resmî temsilcilerin olmasını, dilin tanınmasını ve dini faaliyetlerde bulunmasını beraberinde getirmektedir. Mevcut dönemde Kırım'da Tatarlara yönelik bu adımların atılacağı kaydedilmektedir.

Ukrayna döneminde olduğu gibi Kırım Tatarları self-determinasyon da dahil çeşitli haklarının çalıştırılması talebinde bulunabilir. Kırım tarihi anayurtları, self-determinasyon da vazgeçilemez ve devredilmez hakları olarak yorumlanmaktadır. Rusya Anayasası'nda ise self-determinasyon hakkı olduğu belirtilmiştir. Kırım siyasetine ve Rusya Federasyonu'ndaki ilgili örneklere bakıldığında iç self-determinasyon seçeneklerinin yani özerklik ve yetki paylaşımı gibi seçeneklerin burada bahsedildiği düşünülmektedir.

Bu noktada Kırım Tatarları özerklik talebinde bulunmaya devam edebilir. Bölgesel veya bölgesel olmayan özerklik, yetki paylaşımı konuları da gündeme gelebilir. 20. yy'da Kırım farklı idari sistemlerin ve ülkelerin altında bulunmuştur. 1945'te Kırım'ın özerk statüsü sona ermiştir. Ukrayna içerisindeki tek özerk bölge olarak 1996 Ukrayna Anayasası'nda ve 1998 tarihli Özerk Kırım Cumhuriyeti Anayasası'nda belirtilmiştir (Osipov 2014: 4).

Yukarıda da ifade edildiği üzere Rusya yasal sisteminde yerli halklara ilişkin olarak hak ihlallerinin telafi imkânı bulunmaktadır. Öte yandan 1993 tarihli "Siyasi Baskı Mağdurları Üzerine" adlı kanun da önemlidir. Kamplarda, Stalin döneminde sürgün edilen kesimlere telafi hakkı tanınmaktadır. Bu Kırım Tatarları için kullanılabilir. 1990'larda dört federal program uygulanmıştır. İçerik olarak sınırlı olduğu ve yetersiz olduğu kaydedilmektedir (Osipov 2014: 15 dipnot 70). Bu yüzden Kırım Tatarlarının haklarının verilmesinde nasıl bir yöntem izleneceği ve taleplerini karşılayıp karşılayamayacağı tartışmalıdır fakat çeşitli adımların atılacağı Kremlin tarafından açıklanmıştır.

Öte yandan yanıtlanması gereken bir başka konu da Kırım Tatarlarına ilişkin idari, hukuki düzenlemelerinin Rusya Federasyonu'nda nasıl olacağıdır. Kırım'ın nasıl bir bölge olacağı sorunsalı ve Kırım Tatarlarına verilecek yetki ve sorumluluklar da önemlidir. Kırım Başbakanı Aksenov, Kırım'ın Rusya'ya bağlanma sürecinin zor olduğunu eylem planını ve yetkili kurumlara dair sorunların yaşandığını açıklamıştır ("Crimean Adaptation into Russia...": <http://tass.ru/en/russia/>).

Bir diğer öne çıkan konu da Kırım'ın statüsüne ve idari yapısına yönelik Kırım Tatarlarının takınacağı tavidir. Örneğin Rus modeline uygun olarak Kırım Tatarlarının ulusal-bölgesel idari yapıyı hedefleyebileceği Kurultay tarafından açıklanmıştır (Osipov 2014: 8 dipnot 47). Rusya'nın

yasalarına aykırı olsa da Kırım'ın statüsü için referandum düzenlenebileceği açıklamasında da bulunulmuştur (Osipov 2014: 8 dipnot 48).

SONUÇ

Kırım Tatarları'na yönelik politikaları, Rusya için bir sınav niteliğini taşımaktadır. Bölge, Kırım Tatarları sebebiyle Moskova için Tataristan-Çeçenistan denkleminin ortasında bulunmaktadır. Çeçenistan ayrılma hedefi, Tataristan ise merkez ile girdiği anayasal tartışma ile hafızalarda yer etmiştir. Kırım Tatarlarının mücadelesinin hem ayrılığa hem de silahlı mücadeleye açık olduğu öne sürülmektedir. Söz konusu nitelendirme ve özellikle Meclis/Kurultay kanadının Kiev ile bağı olduğuna dair yorumlar, Kırım Tatarlarının çeşitli taleplerine karşı çıkmak için gerekçe olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Meclis/Kurultay yerine Milli Fırka'nın öne çıkarılması Kırım Tatar siyasi hareketinin güçsüzleştirilmesinin amaçlandığı iddialarını gündeme getirmektedir. Çeçen örneğinde Rusya; muhalif kesimle işbirliği içerisine girmişti. Çeçen-İnguşlar yerine köktendinci hareket karşıtları ve ılımlı ayrılıkçılarla işbirliği yapılmıştı (Sukhov 2007). Kremlin-Tataristan ilişkisinin, Çeçenistan'daki şiddet sorunsalının ve sancılı ilişkilerin Moskova'nın Kırım Tatarları politikasını etkileyip etkilemeyeceği orta dönemde anlaşılabilir. Başka bir deyişle Batı'nın "Ukrayna söylemi" ve politikaları ile sıkıştırılmaya çalışıldığı bir dönemde Kremlin'in Kırım Tatarları ile özel ilişkileri olabilir.

Kırım Tatarları'nın yerli halk olarak tanınmak gibi taleplerini değerlendirirken merkez ve çevre arasında yetki paylaşımı, kimlik korunması gibi konular Moskova'nın politika çerçevesini oluşturabilir. Merkez ve özerk cumhuriyetler arasındaki yetki ve sorumluluk anlaşması, Kırım'ın statüsü ve bu bağlamda Tatarların hakları açısından önemli olacaktır. Ayrıca Meclis ile Kremlin'in ilişkisi azınlık politikalarını etkileyebilir. Bu durum Kırım Tatarlarının ya da Kırım Cumhuriyeti'nin olası hak kazanımlarında geriye gidilip gidilmeyeceğini düşündürmektedir.

Kırım Tatarları-Moskova ilişkilerinin gergin tarihi bundan sonra da devam edebilir. Ayrıca Rusya Federasyonu'ndaki mevcut etnik ve siyasi tabloya sorun ekleyebileceği düşünülebilir. Bu bağlamda Rusya'daki Müslüman nüfus da önem arz etmektedir. 1989'dan bu yana yüzde 40 büyüdüğü kaydedilmektedir.

Ukrayna döneminde "Kırım Sorunu" vardı; Rus yanlısı ayrılıkçıların problem çıkardığı ifade edilirdi. Bugün Rusya sınırları içerisindeki bölgenin sorun teşkil ettiği düşünülecekse sıkıntı yaratan öge Kırım Tatarları olarak ifade edilebilir. Rus-Tatar ilişkisinin tarihten gelen sorunlu yönlerinin yanında mevcut dönemde Rus federalizminin yapısı gereği bahse konu ilişkiler tartışılabilir. Merkezde güç ve yetki toplanması sürecinde olduğu söylenebilir. Özellikle SSCB'den gelen dağılma endişesi bu durumun temel gerekçesi olarak gösterebilir. Örneğin Putin'in yönetime geldikten sonra ilk icraatlarından birisi Rusya'nın yedi federal valiliğe bölünerek merkezin

rolünü arttırmak olmuştur. Ayrıca çokkültürlülük temelinde federalizmin düzenlenmesi ve kültürel özerklik seçeneği de öne çıkarılarak etnik kimliğin siyasi değil kültürel boyutta yaşanmasına çalışılmaktadır.

KAYNAKÇA

- BIRNBAUM, M. (2014). "Crimean Tatars Say Russian Annexation Has Brought Fear and Repression All Over Again", *The Washington Post*, <http://www.washingtonpost.com/> (01 Şubat 2015).
- BOWRING, B. (2013). "Chapter 4: Minorities' protection in Russia: is there a 'communist legacy?'", in Karl Cordell, Timofey Agarin and Alexander Osipov (eds.), *Institutional Legacies of Communism: Change and Continuities in Minority Protection*, Routledge, 2013, New York, s.45-58.
- CEMİLOĞLU, M. "A History of the Crimean Tatar National Movement", in M. Drohobycky (ed.), *Crimea: Dynamics, Challenges and Prospects*, Lanham, Rowman & Littlefield, s. 87-105.
- "Crimea Approves New Constitution", *Pravda*, <http://english.pravda.ru>, 11 April 2014 (15 Şubat 2015).
- "Crimean Authorities to Ignore Crimean Tatar Mejlis Until Its Official Registration", *TASS*, <http://tass.ru/en/>, 16 October 2014, (15 Şubat 2015).
- "Crimean Tatars Demand Recognition of Governing Bodies", *TASS*, <http://tass.ru/en/>, 18 May 2014 (29 Ocak 2015).
- "Entrance to Russia Closed for Head of Crimea's Majlis", *TASS*, <http://itar-tass.com/en/>, 07 July 2014 (13 Şubat 2014).
- "Inter-ethnic Tension in Crimea Inadmissible-Putin", *TASS*, <http://itar-tass.com/en/>, 14 October 2014 (02 Şubat 2015).
- LUHN, A. (2014). "Vladimir Putin Tells Crimea's Tatars their Future Lies with Russia", *The Guardian*, <http://www.theguardian.com/>, 16 May 2014 (03 Şubat 2015).
- OBYDENKOVA, A. (2005). "Institutional Tools of Conflict Management-Asymmetrical Federalism in Ethnic-Territorial Conflicts: Quantitative Analysis of Russian Regions", *Peace, Conflict and Development: An Interdisciplinary Journal*, Vol. 7, July 2005, s. 251-280.
- OSIPOV, A. (2014). "What do the Crimean Tatars face in Crimea?", *European Centre for Minority Issues Brief # 32*, April 2014.
- "Putin Says Decree Prepared to Rehabilitate Crimean Tatars, Victims of Stalin Repression", *TASS*, <http://tass.ru/en/>, 17 April 2014 (14 Şubat 2015).
- "Russia", *U.S. English Foundation Research*, <http://www.usefoundation.org/> (10 Şubat 2015).
- RYZHKOV, V. (2014). "Russia's Treatment of Crimean Tatars Echoes Mistakes Made by Soviets", *The Guardian*, <http://www.theguardian.com>, 25 November 2014 (02 Şubat 2015).

- SMITH, D. J. (2013). "Non-Territorial Autonomy and Political Community in Contemporary Central and Eastern Europe", *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, Vol. 12, No. 1, s. 27-55
- SMITH, G. (1998). "Russia, Multiculturalism and Federal Justice", *Europe-Asia Studies*, Vol. 50, No. 8, 1998, s.1393-1411.
- "Statement of the Mejlis of the Crimean Tatar People to the Verkhovna Rada of Ukraine, to all people of Ukraine – Ukrainian Citizens of all Nationalities", *Euromaidan Press*, <http://euromaidanpress.com/>, 15 March 2014 (27 Ocak 2015).
- SUKHOV, I. "Russian Federalism and Evolution of Self-Determination", *Russia in Global Affairs*, No. 3, 08 August 2007, http://eng.globalaffairs.ru/number/n_9125 (11 Şubat 2015).
- "The Constitution of the Russian Federation", <http://www.constitution.ru/en/> (09 Şubat 2015).
- The World Factbook, "Ethnic Groups", <https://www.cia.gov/>
- VARETTONI, W. (2011). "Crimea's Overlooked Instability", *The Washington Quarterly*, Summer 2011, s.87-99.
- WILSON, A. "The Crimean Tatars: A Quarter of a Century after Their Return", *Security and Human Rights*, 2013, s. 418-431.
- WINNING, A. (2014). "Resist or Cooperate? Crimean Tatars Split Over Russian Rule", *Reuters*, <http://www.reuters.com/>, 15 May 2014 (28 Ocak 2015).
- YAKOVENKO, A.(2014). "Rights of Indigenous Peoples within post-2015 Development Agenda", *RT*, <http://rt.com/>, 02 October 2014 (15 Şubat 2015).
- YAROSLAVTSEV, V. "Constitutional Court of the Russian Federation and Protection of Minorities", *Tribunal Constitutional*, <http://tribunalconstitucional.ad>
- YAZKOVA, A. A. (2006). "Russia and Its Minorities: An Overview of Existing and Potential Ethno-Political Conflicts", *Innovation*, Vol. 19, Nos. 3/4, 2006, s. 279
- ZADORIN, M. (2012). "The Overview of Russian Legislation on Indigenous Peoples' Rights", <http://www.narfu.ru> (11 Şubat 2015).